

Giella ja demokratiija. Iskkadeapmi movt Guovdageainnu suohkanpolitihkkarat árvvoštallet sámegiela geavaheami almmolaččat

NILS DANNEMARK

Sámi allaskuvla

Guovdageainnu suohkan lea leamaš sámegiela hálddašanguovllus álggu rájes, namalassii 1992 rájes. Dan ovdal, 1981:s lei Guovdageainnu suohkanstivra juo mearridan ahte galgá leat vejolaš geavahit sámegiela suohkanhálddašeamis ja suohkana čoahkkimiin seamma láhkai go dárogiela. Suohkan virgáibijai suohkandulkka 1982 guovvamánus, vai galggai leat vejolaš geavahit sihke sámegiela ja dárogiela. Dál geavahit measta buot suohkanstivraáirasat sámegiela sátnevuoruneaset. Sihke sámegiel ja dárogiel sátnevuorut dulkojuvvojit. Dán iskkadeami ulbmil lea gávnnaht movt Guovdageainnu suohkanpolitihkkarat árvvoštallet sámegiela geavaheami suohkanstivrras, ja manne sidjiide lea dehálaš geavahit sámegiela maiddá almmolaččat. Iskkadeami vuodđun leat jearahallamat gávccii suohkanstivraáirasii áigodagas 2011–2015. Jearahallamiid guorahallamis geavahuvvojit ipmárdusvuohkin Pierre Bourdieua (1980; 1982) doahpagat *habitus* ja *legitiimma giella*. Dasa lassii válddán veahkkin dan movt Hannah Arendt (1958) čilge etnikkalaš unnitloguid dili nátionálastáhtas. Buot gávccii áirasa árvvoštallet sámegielgeavaheami politihkalaš stivrengeiellan hui positiivvalaččat, ja deattuhit ahte dákkár geavaheapmi lokte giela árvvu ja lea eaktun sámegiela nannemii buot servodaga surggiin.

Fáddásánit: hálddašangiella, demokratiija, váibmogiella, giellasosiologiija, sámegiella, Guovdageaidnu

1. Álgu

Sámegiella geavahuvvo Engerdala suohkana rájes, mii lea Hedmárkku fylkkas Lulli-Norggas, gitta Guoládatnjárgga nuorttimus guovlluide (Todal 2007: 11; Nickel & Sammallahti 2011: 1). Sámegiela suopmaniid sáhtta juohkit logi váldosuopmanii. Váldosuopmanat adnojuvvojit dahje gohčoduvvojit dávjá sierranas giellan danne go juohke váldosuopmanis dahje gielas lea sierra čállinvuohki (Nickel & Sammallahti 2011: 1). Norgga beale Sámis leat geavahuvvon guhtta váldosuopmana, namalassii lullisámegiella, ubmisámegiella, bihtánsámegiella, julevsámegiella, davvisámegiella ja nuortalašgiella.

Sámegiella šattai 1990 sámelága lasáhusa bokte ovtadássásažžan dárogielain Norggas (Eira 2004: 25). Sámelága vuodul lei vejolaš ásahit sámegiela

hálddašanguovllu ja nu sihkkarastit ja ovdánahttit sámegeiela geavaheami (Helander 2009: 137). Sámegeiella ja dárogeiella galget leat ollásit dásseárvosaččat almmolaš oktavuodain hálddašanguovllus (Skogvang 2002: 135). Sámelága giellanjuolggadusat doaibmagohte 1992:s (Regjeringen.no 2014). Oktanuppelot suohkana Norgga njealji davimus fylkkas leat dál mielde sámegeiela hálddašanguovllus, ja dát leat: Guovdageainnu, Kárášjoga, Deanu, Unjárgga ja Porsáנגgu suohkanat Finnmárkku fylkkas, Gáivuona ja Loabága suohkanat Romssa fylkkas, Divtasvuona ja Aarborte suohkanat Nordlánddas, ja Snåase ja Raarvihke suohkanat Trøndelága fylkkas. Njeallje davimus fylkkasuohkana Norggas – Finnmárku, Romsa, Nordlánda ja Trøndelága – gullet maiddá hálddašanguovlui. (Sámediggi 2018.)

Guovdageainnu suopman lea davvisámegeiela suopman. Sámegeiella¹ lea eanetlogugiella Guovdageainnus, ja Guovdageainnu suohkan lea guovttegielat suohkan. Suohkana ekonomiiaplánii 2016–2019 lea čállon: «Guovdageaidnu lea earenomáš sámegeiela dáfus, dannego mii leat dat suohkan Norggas ja máilmis, gos sámegeiella lea buot nannoseamos» (Guovdageainnu suohkan 2015: 4). Guovdageaidnu lea leamaš mielde sámegeiela hálddašanguovllus álggu rájes, muhto sihke sámegeiella ja dárogeiella leat leamaš almmolaš giellan Guovdageainnu suohkanis juo 1982 rájes. Čoahkkimis juovlamánus 1981 mearridii Guovdageainnu suohkanstivra ásahtit dulkonbálvalusa ja virgáibidjat suohkandulkka. Dan oktavuodas lasihii Guovdageainnu olgešbellodat dulkonbálvalusmearrádussii ahte Guovdageainnu suohkanstivra «[lea] cealkán generálaplánas ja muhtun mearrádusain ahte sámegeiella ja dárogeiella berrejit leat dásálagaid hálddašangiellan»² (Kautokeino kommunestyre 1981). Čoahkkimis guovvamánus 1982 virgáibijai suohkanstivra suohkandulkka, ja dainna lágiin rabai vejolašvuoda sárdnut sámegeillii suohkanstivrras (Kautokeino kommunestyre 1982). Ovdal besse maiddá áirasat sárdnut sámegeillii suohkanstivrras, muhto dalle šadde áirasat ieža dulkot sátnevuoruset dárogeillii. Dulkka virgáibidjan lei evttohuvvon maiddá ovdal, muhto ii lean ožžon eanetlogu.³ Sámegeiella ja dárogeiella dásseárvosaš hálddašangiellan lei oassin Sámi álbmotlisttu suohkanválgaprográmmas juo 1979:s (Sámiálbmot listu 1979: 7)⁴. Prográmmii lea maiddá čállon ná: «Almmolaš

1 Sámegeiella mearkkaša dán čállois davvisámegeiella nugo dat geavahuvvo Guovdageainnus.

2 Mu jorgalus dárogeielas: «gjennom generalplan og ved enkelte vedtak [har] sagt at samisk bør bli likestilt med norsk som administrasjonsspråk.»

3 Ságat 21.1.1978, siiddut 1 ja 11.

4 Lean gávdnan gihppaga Sámi arkiivvas, Guovdageainnus.

čoakkámiin gos leat sihke sámegielat ja dárogielat olbmot, galget goappašat gielat adnojuvvot»⁵ (Sámialbmot listu 1979: 7). Suohkandulkka virgáibidjan lei eaktun dasa ahte sámegiella sáhtii geavahuvvot almmolaš giellan. 1981:s Sámi álbmotlistu oaččui suohkanstivrra eanetlogu dan áššis, mii lei 10 jagi ovdal go sámegiella šattai ovtadássásazžan dárogielain nationála lága bokte.

Guovdageainnu vuodđoskuvllas sáhttet ohppiid váhnemat válljet sámegiela dahje dárogiela mánáid oahpahušgiellan. Eanet go 95 % ohppiin vázzet sámegielluohkáin gos sámegiella lea vuosttašgiellan ja gos buot oahpahuš lea sámegillii. Vaikko gáldut orrot čujuheamen čielgasit ahte sámegiella lea eanetlogugiella Guovdageainnus, ja lea leamaš nu guhkás maŋos guvlui go mis leat dieđut, de sámegiella ii leat dattetge leamaš almmolaš giellan ja skuvlla oahpahušgiellan nu guhká (Dannemark 2010: 19). Ovdal 1967 lei dárogiella áidna oahpahušgiella skuvllas. Sámegiella lea váldogiella Guovdageainnus, muhto eanaš guovdageaidnulaččat máhttet maiddá dárogiela bures (Keskitalo 1981: 158). Helander (1997: 151) cealká ahte eatnašat dálá sápmelaččain leat guovtte- dahje golmmagielat.

Sámegiella lea obbalohkáii nannejuvvon almmolaš giellan maŋŋil go Stuoradiggi 1959:s mearridii ahte sámegiella sáhtta geavahuvvot oahpahušgiellan skuvllas (Folkeskoleloven 1959, § 37, 8). Dán mearrádusa vuodul geavahišgohte sámegiela álgooahpahušas Guovdageainnus ja Kárášjogas 1967:s (Dannemark 2010: 11).

1.1 Sámegiella suohkanstivrras

Go giela geavaheapmi lea namuhuvvon fágalaš teavsttain sámi diliid birra, de jearaldat dávjá lea goas ja man ollu giella lea geavahuvvon ja movt giella lea sirdašuvvon buolvvaid gaskka (gč. omd. Rasmussen 2005; Ravna 2000). Eará jearaldat mii lea giedahallon, lea man garrasit giella lea áitojuvvon, go muhtun olbmot soitet «[...] dovdat ahte sámegiella ja sámekultuvra duvdajuovvjit eret»⁶ (Stordahl 1996: 139).

Nugo ovdalis namuhuvvon, de lea sámegiella eanetlogugiella Guovdageainnus. Guovdageainnu suohkana ekonomiiaplánii 2016–2019 lea čállon ahte Guovdageainnu suohkanis lea earenomáš ovddasvástáduš sámegiela boahteáigái,

5 Cealkka lea čállojuvvon dálá čállinvuogi mielde. Álgoteavsttas lea čállojuvvon ná: «Almmolaš čoakkamiin gos leat sihke sámegielat ja dárogielat olbmot galget goappašat gielat atnojuvvot.»

6 Mu jorgalus dárogielas: «[...] en opplevelse av at samisk språk og kultur står i fare for å bli fortrent.»

ja ahte lea dehálaš nannet sámegeiela geavaheami suohkanhálddahusas (Guovdageainnu suohkan 2015: 4–5). Buot suohkanstivrra áššebáhpirat galget leat sihke sámegillii ja dárogillii.

Suohkanstivrra áirasat válljejit ieža geavahitgo sámegeiela vai dárogeiela čoahkkimiin, ja sáhkavuorut dulkojuvvojit simultánaččat. Mun háliidin iskat movt muhtun sámegeielagat árvvoštallet sámegeiela geavaheami almmolaš giellan, ja movt sii ákkastallet iežaset giellaválljema. Lean válljen jearahallat gávccii Guovdageainnu suohkanstivrraáirasa áigodagas 2011–2015. Giella lea dehálaš buot politihkalaš hálddašeamis, ja danne lea miellagiddevaš gávnnahit maid suohkanstivrraáirasat oaivvildit giellageavaheami birra politihkalaš aktivitehtan. Mun ráhkadin čuovvovaš dutkančuolmma:

Movt ákkastallet Guovdageainnu suohkanstivrraáirasat sin giellageavaheami? Oaivvilditgo sii ahte politihkkariid giellaválljen váikkuha dasa man bures sii ovddastit iežaset jienasteddjiid?

Dasa lassin ráhkadin čuovvovaš hypotesa:

Sámegeielat politihkkarat eai ane geiela dušše gulahallangaskaoapmin, muhto oaivvildit ahte giella ja práksisat leat čadnojuvvon oktii, ja giella guoddá ja ovdanbuktá vásáhusmáhtu.

Váldosivvan manne lean čadahan dán iskkadeami lea, ahte eanet dieđut movt politihkkarat árvvoštallet sámegeiela hálddašangiellan, sáhtáshedje nannet sámegeiela almmolaš giellan.

2. Teoriiija ja metoda

2.1 Giella ja kultuvrralaš pluralisma

Safran (2010) cealká, ahte giella ii leat leamaš guovddáš fáddán ođdaseamos amerihkálaš servodatdieđalaš dutkamis etnisitehta birra. Safrana mielde dálá áiggi amerihkálaš servodatdutkan leat deattuhan etnihkalaš integrerema ja kvoterenortnegiid. Son namuha amerihkálaš filosofa Horace Kallen 1900-logu álggus,

dakkár dutkin gii geavahii etnihkalaš joavkkuid gielaide dehálaš oassin kultuvrralaš pluralismmas. (Safran 2010: 51.)

Giellasosiologijias lea goitge leamaš guovddáš fáddán dat movt stuoraservodagat áitet unnitlogugielaid. Fishman (1991) ovdanbuktá, mángga giellaealáskahttinprošeavtta áiccadeami vuodul, gávccii ceahki čilgen dihte makkár dilli gielas lea servodagas. Ii leat álo nu ahte servodagain main lea sullii seamma vuolggasadji, lea seamma boadus proseassain, danne go olbmuid láhttema ii leat vejolaš einnosittit. Dan dihte ii leat sihkar ahte guokte giela mat leat seamma ceahkis Fishmana skálas, ovdánit seamma láhkai buot servodagain. Olbmot geat geavahit giela, mearridit loahpaloahpas ceavzágo giella boahhteáiggis vai ii, ja danne sáhttet dušše giellageavaheaddjit ieža čilget manne giella seailu dahje ii seaillo.

Fishmana skála:

8. ceahkki: Dušše boares olbmot hupmet giela. Giella ii leat beaivválaččat anus danne go geavaheaddjit dábálaččat orrot guhkkín eret guđet guimmiineaset.
7. ceahkki: Giela geavaheaddjit geavahit gielaset beaivválaččat, muhto ii oktage geavaheddjiin leat šat riegadahttinagis.
6. ceahkki: Giella doaibmá lunddolaš gulahallangiellan bearraša golmma buolvva gaskkas.
5. ceahkki: Muhtun olbmot máhttet lohkat ja čállit giela.
4. ceahkki: Giella geavahuvvo vuolit dási oahpahas ja medias.
3. ceahkki: Giella geavahuvvo vuolit dási bargobáikkiin. Eanetlogugielagat fertejit gulahallat unnitlogugillii go fáallet bálvalusaid ja gálvvuid unnitloguálbmogii.
2. ceahkki: Giella geavahuvvo báikkálaš hálddahasain.
1. ceahkki: Giella geavahuvvo buot servodaga dásiin, muhto dorvvolašvuohta maid politihkalaš iešmearrideapmi addá, váilu.

Lea diedusge hui váttis jorgalit giellamolsuma jus giella ii fievrriduvvo buolvvas bulvii ruovttuin ja lagas birrasiin. Jus giella ii lunddolaččat fievrriduvvo, de ii leat jáhkehahti ahte almmolaš doarjjadoaimmat, maid ulbmil lea ahte giella geavahuvvošii hálddahas, bargoeallimis ja medias, lihkostuvvet. Jus giella geavahuvvo lunddolaš giellan mánáid ja rávisolbmuid gaskkas ja jus gielladilli lea 1.–6. ceahkis Fishmana skálas, de lea eanet vuorddehahti ahte dakkár doaimmat lihkostuvvet.

Fishman dadjá guđát ceahki birra: «the lion's share of the world's intergenerationally continuous languages are at this very stage and they continue to survive and, in most cases, even to thrive, without going on to subsequent ('higher') stages» (Fishman 1991: 92).

Sihke Todal (1998), Huss (1999) ja Dannemark ja Johansen (2001) oaivildit ahte jus geahččá lágaid ja njuolggadusaid, de sáhtttá dadjat ahte sámegiela hálddašanguovllus lea sámegiella vuosttaš ceahkis Fishmana skálas. Sámegielas ii leat dušše njuolggadusaid ja lágaid mielde stuora árvu Guovdageainnus, muhto maiddá dainna lágiin ahte geavahuvvo beaivválaš giellan.

Tove Skutnabb-Kangas (2010) atná mánggagielatvuoda gáldun kultuvrralaš riggodahkii, muhto cealká ahte eamiálbmogiid dahje čeardaálbmogiid ja unnitloguid mánát ožžot subtraktiiva oahpu, man ulbmilin lea ahte eanetlogugiella galgá váldit mánáid eatnigiela saji. Subtraktiiva oahppu mielddisbuktá ahte mánát ožžot gielalaš, pedagogalaš ja psykologalaš cakkiid, mat dagahit oahpu váldima váttisin (Skutnabb-Kangas 2010: 187). Norggas lea okta joavku mii lea dohkkehuvvon eamiálbmogin, namalassii sámít. Buot sámemánáin ja -nuorain, geat leat vuodđoskuvlaagis, lea vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sámegielfágas (Opplæringslova 1998, § 6-2). Sámegiela hálddašanguovllus lea buohkain, beroškeahttá ruovttugiela ja etnisitehtas, vuoigatvuohta oažžut oahpahusa sihke sámegielfágas ja buot eará fágain sámegillii (Opplæringslova 1998, § 6-2). Ulbmilin lea ahte skuvla nanne ohppiid guovttegielalaš ovdáneami ja ahte sii olahit dan mii Norgga vuodđoskuvlla oahppoplánain gohčoduvvo *doaibmi guovttegielalašvuohtan* (Utdanningsdirektoratet 2013a; 2013b). Nasionála unnitloguid mánáid ja migrántamánáid dilli lea nu ahte sii ožžot subtraktiiva oahpu. Norgga oahppoplánabuktosis, mii válđojuvvui atnui 1987:s, mearriduvvui ahte doaibmi guovttegielalašvuohta maiddá lea migrántamánáid oahpaheami ulbmil:

Eatnigiela oahppoplána vuodđun lea ahte bures heivehuvvon eatnigiella-oahpahus lea dárbbalaš buot ohppiide, ja plána lea lahka čadnon ulbmilii ahte oahppit šaddet doaibmi guovttegielagin. Mánáin geat bajáššaddet guovttegielalaš eallindilis, lea dárbu ovdánit goappašat gielain dan áigodagas go sii ožžot oahpahusa skuvllas ja geavahit daid eallima čada.⁷ (Kirke- og undervisningsdepartementet 1987: 181.)

7 Mu jorgalus dárogielas: «Fagplanen i morsmål tar utgangspunkt i behovet for godt tilrettelagt undervisning i morsmål for alle elever og er nær knyttet til målsettingen om funksjonell tospråklighet. Barn som vokser opp i en tospråklig livssituasjon, har behov for å utvikle begge språkene gjennom skolegangen og bruke dem gjennom livet.»

Oddásit oahppoplánain adnojuvvo eatnigiella dušše veahkkeneavvun nannet ohppiid dárogielmáhtu (Aarsæther 2013). Dálá eatnigiellaoahppoplánas mii guoská gielalaš unnitloguide, čuožžu ahte dát plána galgá geavahuvvot dušše dassázii go oahppit máhttet čuovvut dábálaš oahppoplána dárogielas (Utdanningsdirektoratet 2007). Oahppoplána mielde eatnigiella sáhtta geavahuvvot veahkkegiellan skuvllas, muhto ii leat skuvlla ulbmil ahte dakkár unnitloguid mánát šaddet doaibmi guovttegielagin. Dakkár ohppiid eatnigielmáhttui, geaid eatnigiella *ii* leat sáme- dahje dárogiella, ii leat biddjon makkárga gelbbolašvuodaubmil.

Skutnabb-Kangasa (2010) positiivlaš oaidnu mánggagielatvuhtii ja gielalaš pluralismii ii vuhtto nu dávjá migrašuvnna ja integrerema digaštallamis mii dál dáháhuvvá Eurohpás. Duiskka dutki guovttos, servodatdiehtaga dutki Herfried Münkler ja girjjálašvuodadiehtaga dutki Marina Münkler, leaba hábmen logi imperatiivva mat sudno mielas leat eaktun integrerema lihkostuvvamii (H. Münkler & M. Münkler 2016). Soai eaba guorahala migránttaid eatnigiela mearkkašumi integreremii, muhto berošteaba sosiála integreremis ja iešgudet eallinvugiid erohusain, juste seamma fáttáin maid Safran (2010) čállá ahte guorahallojit Davvi-Amerihká dutkamis integrerema birra. Soai oaivvildeaba duiskkagiela buori hálddašeami leat eaktun dasa ahte migránttaid integreren lihkostuvvá, ja evttoheaba ahte ásahuvvojit sierra álgoluohkát mánáide geain ii leat duiskkagiella eatnigiellan. Sierra álgoluohkáin «oahpahuvvo measta dušše duiskkagiella vai sii sáhttet čuovvut oahpahusa dábálaš skuvllain ja gulahallat sin duiskkagielat miel-ohppiiguin»⁸ (H. Münkler & M. Münkler 2016: 263). Ulbmilin lea sihkkarastit ahte migrántamánát ožžot oahpahusa seamma dásis go mánát geat leat riegádan Duiskkas, ja geain leat duiskkagielat váhnemat. Soai eaba čále dan birra ahte leago ohppiid eatnigillii sadi skuvllas ja jus lea, de makkár sadi. Nuppe beales sáhtásii jearrat ahte jus ohppiid eatnigillii ii addo makkárga sadi skuvllas, sáhtta go dat mielddisbuktit dakkár negatiiva konsekveanssaid maid Skutnabb-Kangas (2010) gohčoda gielalaš, pedagogalaš ja psykologalaš caggin. Münklera guovtto evttohusa vuodđu dasa, ahte migrántamánát galget oážžut dákkár fáldaga ovdal go sii sáhttet sirdojuvvot seamma luohkáide go duiskkagielat mánát, lea dat jurdda ahte ovttá stáhtas galgá leat oktasaš giella gulahallangaskaoapmin, ja ahte oktasaš giela oahppan lea deháleamos. Dát jávkada muhtun muddui dan jurdaga ahte

8 Mu jorgalus duiskkagielas: «in denen nahezu ausschließlich Deutsch unterrichtet wird, damit sie in der Regelschule dem Unterricht folgen und sich mit ihren deutschsprachigen Mitschülern verständigen können.»

mánáin galgá leat gullevašvuohta iežaset gillii ja kultuvrii, man Skutnabb-Kangas oaivvilda leat eaktun oahpaheami lihkostuvvamii.

1990-logu sámegeiela ealáskahttima iskkadeamis gávnnavuvvui ahte hui ollu váhnemat, geat háliidedje ahte sin mánát ohppet sámegeiela skuvllas, geavahedje ággan historjjálaš gullevašvuođa gillii (Todal 2002). Todal (2002: 102) evttoha dáid ákkaid gohčodit *kontinuitehtamotiivan*. Nuppigeiela očcodeami dutkamis lávejit dábálaččat earuhit guokte motiivašlása giela oahppamis, namalassii *integratiivvalaš* ja *instrumeanttalaš motiivvat* (Todal 2002: 102). Áigumuš gullat dihto giellajovkui lea integratiivvalaš motiivvaid vuodđu (Todal 2002: 108). Instrumeanttalaš motiivvat leat fas vuodđuduvvon dasa ahte olmmoš gii háliida oahppat ođđa giela, oaidná ekonomalaš, ámmátlaš ja skuvlafágalaš ovdamuniid oahppamis (Todal 2002: 102). Áigumuš oahppat giela danne go dat dahká vejo-lažžan seailluhit oktavuoda sohkagottiin, sihke singuin geat ellet ja singuin geat eai leat šat eallimin, gohčoduvvo kontinuitehtamotiivan ja sáhtá maiddáid gohčoduvvot integratiivvalaš motiivan, danne go ulbmil lea gullat jovkui mii geavaha dahje lea geavahan dihto giela.

2.2 Etnihkalaš unnitlogut nationálastáhtain

Eanaš servodagain lea nu ahte muhtun gielain lea eanet árvu go eará gielain. Hannah Arendt (1958) čilge movt muhtun joavkku giela váilevaš stáhtus mielde-disbukta ahte sii geain lea dakkár giella vuosttašgiellan, eai oassálastte politihkalaš stivremii seamma eavttuiguin go eanetlogugiela geavaheaddjit. Ránskká sosiologa Pierre Bourdieu (1982) guorahallá manne muhtun gielat adnojuvvojit heinvoleabbon almmolaš oktavuodain go eará gielat. Arendta ja Bourdieua oainnut sáhttet leat veahkkin čilget unnitlogu- ja eanetlogugielaid gaskavuodaid, ja čilget makkár oktavuodta lea gielas ja politihkas.

Arendt (1958) čilge movt nationálastáhtaid ásaheapmi Eurohpás ovdal ja maŋnil vuosttaš máilmmisoadi dagahii ahte ollu olbmot Eurohpás gárte unnitlohkun stáhtain gos sii šadde eallit eanetloguálbmogiid eavttuid vuodul, ja gos assimilašuvdna lei stáhtaid politihkalaš ulbmil buot unnitlogučearddaid hárrái (Arendt 1958: 271). Olbmot geain lei eará identitehta go stáhta eanetloguálbmogis, eai sáhtán oassálastit almmolaš doaimmaide iežaset eavttuiguin seamma ládje go čearddas mas lei fápmu. Arendt čállá ahte ođđa nationálastáhtaid unnitlogučearddaid sáhtá buohtastahttit čearddaiguin, mat orro Eurohpá

olggobealde ja elle eurohpálaš stáhtaid vuollásaš kolonijain, danne go sis maiddái ii lean iešmearrideapmi (Arendt 1958: 271). Son čállá viidáseappot ahte nátionála-stáhtaid etnihkalaš unnitloguin ii leat seamma gullevašvuohta stáhtii danne go sis eai leat dat vuoigatvuođat maid Arendt gohčoda *secondary rights*, namalassii ahte olbmot sáhttet hupmat iežaset giela ja eallit iežaset kultuvrras ja sosiála birrasis, nugo eanetlogučearddat dahket (Arendt 1958: 276).

Bourdieu (1980; 1982) guorahallá oktavuoda gaskal olbmo duogáža ja su láht-tenvuogi iežas birrasis. Son oaivvilda ahte olbmo kultuvrralaš ja sosiála duogáš ráhkada disposišuvnnaid dasa movt mii láhttet servodagas, ja movt mii ipmirdit servodaga. Bourdieu gohčoda dakkár disposišuvnnaid *habitus* (Bourdieu 1980).

Min guottut iešgudet gielaide, nugo ahte muhtun gielat heiveše buorebut alm-molaš geavahepmái go eará gielat, leat maiddái habitusa oassi (Bourdieu 1982). Bourdieu atná giellaarenaid dego márkanin gos buot gielain ja daid varietehtain ii leat seamma stuora lonohallanárvu. Giellageavaheaddjit eai atte buot gielaide legitimitehta gulahaladettiin almmolaš diliin, ja danne sii geat geavahit gielaid ja varietehtaid main ii leat legitimitehta, eai sáhte oassálastit gielalaš márkaniin seamma láhkai go sii geat hálddašit gielaid mat árvoštallojuvvot leat legitiim-ma giellan, nu gohčoduvvon *la langue légitime* (Bourdieu 1982: 31). Bourdieua mielde eai leat lingvisttalaš dovdomearkkat mat eaktudit leago gielas dahje giela varietehtas legitimitehta, muhto leat baicca fápmu ja sosiála dilat mat mearridit gillejitgo guldaleaddjit guldalit giela vai eai. Bourdieu čujuha Labova čilgehussii ahte giellageavaheaddjit geain alddiset leat stigmatiserjuvvon sárgosat sin jiet-nadeamis (*aspects stigmatisés de leur prononciation*), dávjá jurddašit ahte dakkár sárgosat leat negatiivvat. Sii leat váldán alceset eará joavkkuid negatiiva árvoštallamiid, ja dat váikkuha dasa movt sii ipmirdit sin sosiála birrasa ja movt sii láhttejit dan birrasis. (Bourdieu 1982: 38.) Bourdieu dadjá ahte lea šaddan sin habitusa oassin go sii oaivvildit, ahte sin iežaset giella ii heive gulahallangiellan almmolaš oktavuodain ja danne ii leat legitiibma. Son dadjá ahte dakkár dovduid lea servodat buvttadan, ja danne lea maiddái vejolaš rievdadit daid. (Bourdieu 1982.)

2.3 Metoda

Lean čuvvon ovttá dihto jagi suohkanstivračoahkkimiid, ja lean guldalan áirasiid giellageavaheami. Ovttá suohkanstivračoahkkima čuvvon báikki alde, muhto muđui lean guldalan čoahkkimiid báikkálaš rádiosáddagiin. Fidnejin báddeju-miid Guovdageainnu Lagasrádio sáddagiin, ja nu leange sáhttán guldalit sáddagiid

mánġii ja oażžut gova giellageavaheamis. Čoahkkimiid oktavuodaš mus ledje maddái eahpeformálalaš ságastallamat muhtun suohkanstivraáirasiiguin.

Guovdageainnu suohkanstivrras áigodagas 2011–2015 ledje 19 áirasa. Okta áirras humai dárogiela go sus lei sáhkavuorru. Eará áirasat hupme sámeigiela suohkanstivrra čoahkkimiin. Áirras gii geavahii dárogiela čoahkkimiin, hupmá sámeigiela ja ipmirda bures sihke njálmmálaš ja čálalaš sámeigiela, muhto geavaha iežas vuosttašgiela suohkanstivrras, mii lea dárogiella. Doppe lei nubbi áirras, geas dárogiella lea vuosttašgiellan, muhto son geavahii álo sámeigiela suohkanstivrras. Eará áirasiin lea sámeigiella áidna vuosttašgiellan dahje sis lea sihke sámeigiella ja dárogiella vuosttašgiellan. Geahččalan dihte gávdnat vástádusa dutkančuolbmasan, de čađahin kvalitatiiva jearahallamiid gávcciin áirasiin.

Nugo mun juo lean namuhan, de geavahii okta áirras dárogiela čoahkkimiin, ja mun välljejin ahte in jearahala dán áirasa danne go ii livčče leamaš vejolaš anonymiseret su. Mun välljejin diehtoaddiid miellaevttolaččat buot eará áirasiid gaskkas. Diehtoaddiid välljema eavttut ledje ahte fertheše leat seamma ollu olbmot goappáge sohkaalis, ja ahte livččii unnimus okta ovddasteaddji juohke bello dagas mii čohkká suohkanstivrras. Muhtun áirasat geaiguin válden oktavuoda, eai sáhtán searvat iskkadeapmái, ja dán geažil eai šaddan ovddasteaddjit buot bellodagain mielde iskkadeapmái. Dán artihkkalis in leat addán dakkár dieđuid áirasiid birra, mat sáhtáše dahkat ahte lohkket sáhttet identifiseret diehtoaddiid. Dat mielddisbukta ahte diehtoaddiid bellodatgullevašvuohta, oahppu, bargovásáhus, sosiála duogáš ja sohkaalli eai leat oassin guorahallamis. Joavku lea nu unni ahte jus livččen namuhan dákkár dieđuid, de livččii leamaš álkit sidjiide geat dovdet Guovdageainnu bures, árvidit geat diehtoaddit leat.

Áiccadeami ja eahpeformálas ságastallamiid vehkiin, hábmejin jurdagiid das makkár fáttáid birra livččii miellagiddevaš ságastallat čiekŋaleappot muhtun suohkanstivraáirasiiguin.

Vuolggasadjin jearahallamiidda lei dat maid Arendt ja Bourdieu dadjaba giela ja servodaga gaskasaš oktavuoda birra, ja dan vuodul hábmejin jearahallama masa čállen čuoggáid maid birra mun háliidin ságastallat diehtoaddiiguin. Mun in ráhkadan čavga strukturerejuvnon ságastallanmálla, muhto plánejin geavahit jearahallančuoggáid doarjjan ságastallamiidda. Háliidin oażžut vástádusaid čuovvovaš gažaldagaide áirasiin:

- Oaivvildatgo ahte giellaválljen suohkanstivračoahkkimiin lea dehálaš ášši?
- Váikkuhago suohkanstivraáirasiid giellaválljen servodahkii, mii lea suohkanstivrra čoahkkinlanja olggobealde?
- Manne leat don válljen geavahit sámegeiela suohkanstivračoahkkimiin?

Etnográfalaš dutkamuša guovddážiis lea oahppat olbmuid birra sin iežaset perspektiivvas (O'Reilly 2005: 117). Danne lea etnográfalaš jearahallamiin dehálaš diktit diehtoaddiid buktit ovdan iežaset oainnuid ja refleksuvnnaid. Bownern (2010) namuha ahte sosiolingvisttalaš dutkamušaid guovddáš fáddán lea giella-geavaheddjiid iežaset áddejupmi giellageavaheamis ja giellaguottuin. Son buktá ovdan ahte etnográfalaš metodat heivejit bures sosiolingvisttalaš dutkamiidda oppalaččat, ja earenomážit mánggagielatvuodá dutkamiidda. (Bownern 2010: 354.) Jacobsen lea guorahallan guottuid loatnasániid hárrái Fearasulluid gielas, ja čállá ahte vuohki movt beassá čiekŋaleappot diehtoaddi implisihtta guottuide lea ahte analysere daid osiid maid diehtoaddi iežas dáhtuin muitala (Jacobsen 2008: 25–26). Mu áigumuš lei čadáhut etnográfalaš jearahallamiid, maid ulbmil lei oažžut diehtoaddiid reflekteeret iežaset giellageavaheami ja iežaset oainnuid ja jurdagiid. Dát mielddisbuvttii ahte mun doibmen buorebutge ságastallanguoibmin, inge jearahallin mii stivre jearahallamiid čavges plána vuodul. Munnje lei dehálaš ahte diehtoaddit jotke muitalit dan man birra hupmagohte.

O'Reilly dadjá ahte analysa ii sáhte áibbas čielgasit earuhit dieđuid čoaggimis danne go dat dieđut maid čoaggá ja fáttát maid mearrida fátmastit jearahallamiin, mielddisbuktet maiddá ahte ferte analyseret dan maid áigu iskat (O'Reilly 2005: 174–184). Mu vuolggasadjin materiála analyseremii lea etnográfalaš metoda. Materiála analyseredettiin ohcen guđe fáttáin diehtoaddit beroštedje, makkár doahpagiid sii geavahedje go muitaledje iežaset válljemiid birra ja movt sii ákkastalle iežaset áddejumi. Gehččen maiddá oktasašvuodáid ja erohusaid diehtoaddiid muitalusain ja dieđuin.

3. Materiála ovdanbuktin

Buot gávccii diehtoaddi oaivvildit leat dehálažžan ahte sámegeiella geavahuvvo Guovdageainnu suohkanstivračoahkkimiin, ja ahte sámegeiella geavaheapmi lea dehálaš muđuige, ii dušše gulahallama dihte. Muhtun muddui áirasat deattuhtit

ákkaid iešguđet láhkai. Ovdanbuvttán dás sin oainnuid nu, ahte geahččalan čohkket oktii seammalágan ákkaid maiguin sii ákkastallet sámegiela geavaheami.

3.1 Giela čalmmustahttin

Sámegiella lea unnitlogugiella buot njealji riikkas gos sámegiella geavahuvvo, ja sámegielas lea leamaš unnit árvu go eanetlogugielain. Stordahl (1996) čállá ahte sámegielagat Kárášjogas 1960-logus eai geavahan sámegiela go dárogielagat ledje lahkosis. Sivvan dasa sáhtta leat ahte sii ledje dohkkehan dan oainnu mii lei dábálaš Norgga eanetloguálbmoga guovdu, ahte dárogiella lei áidna giella man lei heivvolaš geavahit almmolaččat. Namalassii ahte sii oaivvildedje ahte dušše dárogiella lei legitiimma giella Norggas Bourdieua terminologijja mielde (Bourdieu 1982). Ii ovttasge mu diehtoaddiin leat dákkár oaidnu. Muhtun diehtoaddi deat-tuha ahte sámegiella ja dárogiella leat dásseárvosaš gielat Norgga lága mielde. Nubbi diehtoaddi dadjá ahte son lea vásihan ahte olbmot eará sajiin eai dieđe ahte sámegiella lea ealli giella mii doaibmá árgabeaigiellan Guovdageainnus:

Olbmot gal dihtet ahte Guovdageaidnu lea sámi báiki, muhto dáhpáhuvvá muhtumin ahte orru nu ahte sii eai leat jurddašan ahte giella lea anus ovdal go sii bohtet deike. Giella geavahuvvo, ja geavahuvvo aktiivvalaččat. Dat ii leat dušše láhtten.

Muhtun diehtoaddi deattuha ahte politihkkariin lea ovddasvástádus čalmmustahttit giela. Eará diehtoaddi atná eatnigiela geavaheami demokráthtalaš vuoi-gatvuohtan: «Lea čadnon demokratiijii ahte olmmoš ii bala geavahit giela, ahte olmmoš čájeha ahte giella gávdno.»

3.2 Giella ferte geavahuvvot buot servodaga surggiin

Buot diehtoaddit oaivvildit ahte lea dehálaš geavahišgoahtit giela buot servodat-surggiin, ja sámegiela geavaheapmi suohkanstivrras lea oassi dán barggus. Muhtun diehtoaddi dadjá:

Go olmmoš lea dakkár oktavuodas, son vuosttažettiin háliida gulahallat, olmmoš háliida gulahallat politihkarin. Don háliidat ahte du oainnut ip-mirduvvojit ja háliidat leat duođalaš dialogas eará olbmuiguin. Dalle don it leat doppe makkárge gielalaš ovdamearkan. Soaittášii fertet leat, muhto

politihkkara rašunlitehta ii leat nu ahte dál mun áiggun čájehit man čeahppi mun lean. Vuosttažettiin don háliidat gulahallat, ja go háliidat gulahallat, de sáhttet publikumma láhttenvuogit váikkuhit du mángga láhkai.

Dán cealkámuša sáhtta ipmirdit nu, ahte diehtoaddi oaivvilda politihkkariin ii leat makkárge ovddasvástádus guđe giela sii geavahit ja movt sii geavahit giela, nu guhká go guldaleaddjit ipmirdit mas lea sáhka. Diehtoaddi dajai dan go lei sáhka eará gielaide sániid geavaheamis dalle go diskurssa dominánta giellan lea sámegiella, ja orru ahte son čilgii dili nu movt dat lea, ja ahte son ii cealkán iežas oaivila das movt politihkkarat galget geavahit giela. Maŋnelis seamma jearahallamis son dajai: «Politihkalaš čeahkkimat galget maiddá leat giellaarenat, ja lea dehálaš giela dihte ahte mii nákcet geavahit giela politihkalaš digaštallamiin.»

Diehtoaddi dadjá maiddá leat dehálažžan dan, ahte politihkkarat čájehit ahte sámegiella sáhtta geavahuvvot buot arenain. Eará diehtoaddi oaivvilda ahte lea álkit geavahit dároggiela go sámegiela humadettiin muhtun fáttáid birra, danne go váilot sámegieltearpmat muhtun surggiin.

Diehtoaddit deattuhit ahte sámegiela geavaheapmi almmolaš oktavuodain lea earenomáš dehálaš jus háliida loktet giela árvvu. Okta sis dajai ná: «Rievtti mielde mii loktet giela ja addit gillii árvvu go geavahit giela almmolaš oktavuodain.» Eará diehtoaddi dajai:

Lea eanemus lunddolaš geavahit sámegiela doppe gos dat lea eanetlogugiellan, ja [sámegiela geavaheapmi] čájeha servodahkii ahte sámegiella lea ealli giella mii sáhtta geavahuvvot buot oktavuodain. Dat addá árvvu, ja giella árvvusadnojuvvo eambo ja dohkkehuvvo almmolaš giellan maiddá dan oktavuodas.

Orru leamen ahte diehtoaddit leat ovttaoaivilis das, ahte lea dárbu nannet giela árvvu, ja ahte mii nannet giela árvvu geavahettiin dan buot servodatsurggiin.

3.3 Gielalaš ovdamearkan

Sámegiela giid proseantaoassi lea buot alimus Guovdageainnu suohkanis, go buoh-tastahtta eará suohkaniiguin (Ravna 2000; Rasmussen 2005: 85–86; Dannemark & Johansen 2001). Muhtun diehtoaddi dadjá ahte Guovdageaidnu dávjá geavahuvvo mihttomearrin dasa maid lea vejolaš joksat:

Hui ollu eará báikkálaš servodagat mihtidit iežaset dainna mii dáhpáhuvvá Guovdageainnus, geavahit Guovdageainnu dakkár muhtun lágaš mihttomearrin nu, ahte jus juoga lea buoret go dat mii dáhpáhuvvá Guovdageainnus, de lea hui buorre. Ja lea maiddá dakkár ipmárdus ahte jus juoga ii dáhpáhuva Guovdageainnus, de dan lea measta veadjemeahttun olahit. Nu ahte juo, mu ipmárdus lea dat ahte [mii dáhpáhuvvá Guovdageainnus] lea dehálaš maiddá eará sámi servodagaide. Ja nubbi dehálaš aspekta lea ahte Guovdageaidnu sádde giellaguddiid eará báikkálaš servodagaide.

Eará diehtoaddi deattuha maiddá ahte politihkkarat signaliserejit miellaguottuid giella hárrái sihke dainna go geavahit ja go eai geavat sáme giela:

Lea dakkár signála ahte olmmoš ii dárbbas ballat geavaheames sáme giela. Lea vejolaš geavahit sáme giela. It dárbbas ballat geavaheames sáme giela, it dárbbas heahpanit dainna. [Sáme giella lea] ealli giella, maid lea lunddolaš geavahit.

3.4 Giella ja olbmo duogáš

Bourdieu (1980) mielde olmmoš guoddá sosiála vásáhusaidis ja sosiála eallineavttuidis iežas siste, ja dat váikkuha láhttenuohkái, jurddašnuohkái ja rumašguottuide, ja šaddá dihto lágan *seconde nature* 'nubbi luondu'. Go galgá mitalit áššiid birra, de Bourdieua mielde ii doaimma giella áibbas objektiivlaš neavvun. Cealkámuša vuostáiváldi vásáhusat váikkuhit dasa movt son ipmirda cealkámuša. Bourdieu dadjá ahte muhtun paradoksa gulahallamis lea ahte dat gáibida oktasaš gulahallangaskaoami, muhto dat lihkostuvvá dušše jus boktá vuostáiváldi sosiála váikkuhuvvon vásáhusaid. (Bourdieu 1982: 16.) Giellaválljen boktá maiddá vuostáiváldi sosiála vásáhusaid. Muhtun diehtoaddi dadjá:

Olbmot dovdet mu sápmelažžan. Jus mun livččen dárustan, de jienasteaddji ii livčče ožžon dan seamma olbmo suohkanstivrii go gean son lei jienastan. Don leat välljejuvvon politihkarin du duogážiin, ja du duogáš lea dat giella maid don geavahat beaivválaččat. Livččii veahá ártet jus feršešit šaddat eará olmmožin.

Sámástemiin čájehit politihkkarat sin ja jienasteddjiid oktavuhtii. Muhtun diehtoaddi deattuha kultuvrra ja giela oktavuoda go dadjá ahte giella lea neavvu mainna kultuvrra sáhtta fievrridit viidáseappot:

Giella lea kultuvrra oassi. Ii leat dušše kultuvrra oassi – dat *lea* kultuvra. Nu guhká go mis lea giella, de mii nagodit sealluhit identitehtamet. Na mun oaivvildan ahte giella lea dat deháleamos mii mis lea.

Eará diehtoaddi čilge kultuvrra ja giela oktavuoda ná:

Mun jáhkán ahte sámegiela geavaheapmi dagaha ahte substánsa maiddá lea eanet sámi vásáhusaid ja ipmárdusa mielde. Dat guoská earret eará terminologijii, movt don geavahat giela, makkár giellagovaid don geavahat. Dat speadjalastá olbmuid jurddašuvuogi. Čuoččuhan ahte sámástemiin don rabat eará uvssaid olbmuid jurdagiidda. Mun jáhkán ahte dat lea eaktun ahte šaddá eanet sámi substánsa.

Buot diehtoaddit hálddašit sámegiela vuosttašgiellan, ja sidjiide lea čielggas ahte sámegiella gullá Guovdageidnui, ja ahte giella ferte fievrriduvvot boahteáigái. Muhtun diehtoaddi dadjá:

Guovdageainnus lea hui dehálaš geavahit sámegiela. Lea lunddoleappot geavahit sámegiela gos sámegiella lea eanetlogugiella.

Okta diehtoaddiin dadjá ahte sámástemiin politihkar nanne oktiigullelašvuoda jienasteddjiiguin: «Dat lea čadnon oktii lagasvuodain ja gullelašvuodain.» Diehtoaddiid ságastallamiid vuodul bođii ovdan ahte sii geavahit kontinuitehtamotiivvaid ja integriivvalaš motiivvaid (gč. kap. 2.1) go sii ákkastalle sámegiela geavaheami suohkanstivrras. Instrumeanttalaš motiivvat eai namuhuvvon obanassiige.

3.5 Váibmogiella ja demokratiija

Muhtun diehtoaddi čilge ná manne giella lea dehálaš go olmmoš áigu buktit ovdan iežas jurdagiid:

Lea ollu álkit dadjat maid don duodas oaivvildat go humat eatnigielat. Dainna lágiin sáhtát kánske oažžut buorebut ovdan dan maid oaivvildat. Ii leat nu álki hupmat dárogiela jus olmmoš ii leat sihkar das. Vaikko don bures hálddašivččet dárogiela go humat beaivválaš fáttáid birra, de lea liikká álkit geavahit giela mainna dovddat iežat sihkkareabbon, go galggat ákkastallat ja hupmat áššiid birra mat leat hui dehálaččat dutnje ja masa leat maiddái čadnon persovnnalaš dovddut.

Eará diehtoaddi dadjá:

Jus livččii bággu geavahit dárogiela suohkanstivrra oktavuodas, de muhtun áirasat eai livčče hupman nu ollu go dál – maiddái danne go diehtá ahte ii máhte dárogiela seamma bures go sámegiela.

Muhtun diehtoaddit deattuhit ahte demokrántalaš stivrenvuogi eaktun lea ahte välljejuvvon áirasat sáhttet doaibmat nu bures go vejolaš. Muhtun diehtoaddi dadjá:

Lea dehálaš geavahit dan giela maid olmmoš hálddaša buoremusat. Lea dehálaš demokratiija hárrái ahte sii geat leat välljejuvvon, besset oassálastit stivrenproseassas nu bures go fal vejolaš. Go beassá geavahit dan giela man máhtta buoremusat, de lea stuorat vejolašvuohta ahte olmmoš nákke buktit ovdan dan maid háliida ja maiddái ahte son ovdanbuktá dan masa son lea välljejuvvon ahte galgá ovdanbuktit.

Eará diehtoaddi čilge:

Go geavaha eatnigiela, de sáhtta olmmoš ovdanbuktit jurdagiiddis ja áššiid vuđoleappot. Lea dehálaš ahte mii geavahit dan giela maid mii hálddašit buoremusat, nu ahte meannudeapmi šaddá nu buorre go vejolaš.

Okta diehtoaddiin oaivvilda ahte go beassá geavahit eatnigiela, de olmmoš nákke buorebut čilget dan maid son jurddaša go dalle jus son geavahivččii nuppigiela:

Eatnigiella sáhtta geavahuvvot neavvun čilget jurdagiiddis nu dárkilit go vejolaš. Lea dávjá nu ahte geavahettiin dárogiela mii váldit njuolggogearinnuid.

Sámegiela geavaheapmi ipmirduvvo nu, ahte dat sihkkarastá ahte eanet áirasat nákkejit ovdanbuktit jurdagiiddiset ja áššiid nu bures go vejolaš, ja lea maiddáivuohti sihkkarastit ahte eanet oaivilat bohtet ovdan.

Muhtun diehtoaddi atná sámegielageavaheami vealtameahttumain ovdanbuktit sámi perspektiivva:

Jus mii eat sáhte geavahit sámegiela, dat dagaha ahte sámi perspektiiva ii boađe ovdan doarváiv bures, ja dat mielddisbukta ahte mearráduusat sáhttet ipmirduvvot boastut. Lea namalassii dehálaš demokratiija hárrái ahte mii beassat geavahit dan giela maid mii hálddašit buoremusat.

Buot diehtoaddit oaivvildit leat dehálažžan ahte suohkanstivraáirasat besset geavahit dan giela maid sii máhttet buoremusat, muhto okta diehtoaddiin dadjá ahte su mielas dán ákkas ii leat eanemus deaddu go galgá ákkastallat sámegielageavaheami suohkanstivrras. Dát diehtoaddi árvvoštallá iežas leat čielga guovttegielagin, ja oaivvilda ahte hálddaša dárogiela ja sámegiela seamma bures. Diehtoaddi muitala ahte jus livččii nu ahte olmmoš álo fertešii geavahit dan giela, maid hálddaša buoremusat, de muhtumin son gártašii dárustit:

Maid dat mearkkašivččii juohke olbmui, in leat áibbas sihkar. Muhtun áššiin eai leat sámegieltearpmat ja soaitá leat álkit hupmat daid áššiid birra dárogillii.

Son goitge deattuha leat dehálažžan ahte sámegiella lea váldogiellan suohkanstivrra oktavuodas Guovdageainnus.

Guovdageainnu suohkanstivrra čoahkkimat sáddejuvvojit Guovdageainnu Lagasrádio bokte. Diehtoaddit deattuhit ahte sámegiella lea lunddolaš giellaválljen válddidettiin vuhtii rádioguldaleddjiid geat leat sin jienasteaddjit. Vaikko dilli dál lea nu, ahte eanaš sámegiela leat guovttegielagin, de lea sámegiella lagamus giella ollugiidda. Dat lea giella maid sii dovdet iežaset hálddašit buoremusat. Muhtun diehtoaddi dadjá:

Lea dehálaš geavahit giela maid suohkana olbmot ipmirdit. Nie sidjiide lea álkit čuovvut mielde mii suohkanstivrras dáhpáhuvvá. Dat guoská earenomážit vuorrasiidda.

4. Servodagaid gielladilli

Fishman (1971: 321) lea hábmen golbma generaliserema das makkár fáktorat ovddidit giellamolsuma. Muhtun generaliseren lea ahte gielat main lea eanet árvu, váldet daid gielaide saji main ii leat nu ollu árvu. Fishman čujuha ahte lea dávjá nu, ahte ovttá giela árvu rievdá áiggi mielde ja giela árvu sáhttá maiddá rievddadit dilálašvuodas nubbái, ja dan dihte vuosttaš generaliseren ii leat nu riehta go orošii leamen vuosttaš geahčastagas. Sámegiella lea unnitlogugiella Norggas, ja eanetlogugielas, dárogielas lea eanet árvu dainna lágiin ahte das leat eanet geavaheadjit stuoraservodagas ja das lea eará almmolaš dilli go unnitlogugielas, sámegielas. Suohkanstivraáirasat, geaid lean jearahallan, oaivvildit goitge ahte sámegiella ferte ja galgá geavahuvvot stivrengiellan. Nugo ovdal namuhuvvon, de Stordahl (1996) čállá ahte sámegiella geavahuvvui hui unnán almmolaš oktavuodain Kárášjogas 1960-logus, muhto dilli lei rievdan 1980-logus (Stordahl 1996: 135). Moattis mu diehtoaddiin mitalit ahte maiddá sámegielagat geavahedje dárogiela suohkanstivrras 1990-logus vaikko, nugo artihkkala álggus bođii ovdan, 1982:s rahpasii vejolašvuotta dasa ahte sátnevuorut dulkojuvvojit. Stordahl čilge rievdadusa earret eará dainna, ahte ollu sápmelaččat leat háhkan alit oahpu ja dan dihte sis leat virggit mat ovdal ledje measta dušše dárogielagiin (Stordahl 1996: 70–71).

Sámegielagiin lea áibbas eará dilli dál go 1960-logus. Sii hálddašit maiddá sin riikka eanetlogugiela bures, ja sin oahppodási lea, nugo Stordahl dadjá, loktejuvvon hui ollu. Vaikko Guovdageainnu suohkanstivrra sámegielat áirasat hálddašit dan giela, mii ovdal lei Norgga áidna legitiimma giella, de sii liikká geavahit sámegiela dakkár almmolaš diliin nugo suohkanstivrras. Sivvan dasa lea ahte sámegiela geavaheapmi ii šat sáhte dulkojuvvo mearkan ahte olmmoš ii máhte eanetlogugiela, ja dasa lassin lea sámegiella maiddá šaddan legitiimma giellan. 1900-logu manimus logijagiin šattai stuoraservodagas eanet beroštupmi sámeáššiide, ja sápmelaččaid politihkalaš ja kultuvrralaš lihkadus lassánii. Dát dáhpáhuvai oktanis internationála eamiálbmotlihkadusain. Lindgren (2010: 76) dadjá ahte etnihkalaš renesánsa lei 1900-logu loahpageahčen. Ovdal dán etnihkalaš renesánsa ii lean sámegielas earálgán riektesajádat go eará unnitlogugielain Norggas. Odne sámegielas lea vuodđolágalaš riektesuodjalus.

Oodne leat eanet suohkanat sámegiela hálddašanguovllus go dalle go hálddašanguovlu ásahuvvui, ja buot Norgga njealji davimus fylkkas leat suohkanat mielde hálddašanguovllus (Aikio-Puoskari 2016: 90).

Lea čielggas ahte Norgga stáhta guovttegielatpolitihkka lea leamaš eaktun dasa ahte sámegiella dál lea legitiimma giella. Sámegiela nannen ja duodalaš

guovttegielalašvuoda lágideapmi, nugo Skutnabb-Kangas lea ákkastallan (gč. kap. 2.1), lea leamaš vealtameahtun eaktun dasa ahte suohkanstivrra áirasiin dál lea vejolaš sámástit maiddá almmolaš oktavuodain. Jus doaibmi guovttegielatvuoda ulbmil livččii váldojuvvon eret sámi oahppoplánain, seamma láhkai go dat ulbmil lea váldojuvvon eret eará Norgga unnitloguid oahppoplánain, de sápmelaččain livččii unnit vejolašvuoha ovdanbuktit jurdagiiddiset ja vásáhusaideaset autent-talaččat seamma láhkai go dál lea.

5. Sámeigiella almmolaš ja legitiimma giellan

Diehtoaddit geavahit sámeigiela danne go sii háliidit nannet giela árvvu ja ahte giella galgá doaibmat legitiimma giellan. Giela legitimizehta lea čadnon servodahkii ja jus servodaga dilis rievddadit, de maiddá gielat ja varietehtat, main ovdal ii leat leamaš legitimizehta, sáhtáše šaddat legitiimma giellan (Bourdieu 1982). Go diehtoaddit geavahit sámeigiela politihkalaš oktavuodain vaikko sii hálddašit dárogiela, de dat mearkkaša ahte sámeigiella lea ožžon legitimizehta ja ahte dárogiella ii doaimma šat áidna legitiimma giellan Norggas.

Go searvá servodaga stivremii geavahettiin sámeigiela, de dat mearkkaša ahte olmmoš lea seamma dássásaš singuin geaid giella lei ovdal áidna giella mas lea dat maid Bourdieu gohčoda legitimizehta. Dáinna lágiin váldá olmmoš sámi almmolaš eallimis – ii gal nu ahte son šaddá juste seammaláganin go eanetlohku, muhto nu ahte son ovdanbukta iežas joavkku oainnuid ja gáibida vuoigatvuoda beassat dan dahkat. Almmolaš eallin, gos dušše okta jietna gullo, lea eahpedemokráthtalaš ja addá sidjiide geaid jietna ii gullo, dakkár dovddu ahte sii eai gula servodahkii. Searvan politihkalaš eallimii iežas eavttuid vuodul, iežas gielain ja iežas vásáhusaiguin, sáhtá leat veahkkin heaittiheames dakkár dovdduid.

Jearahallamiin suohkanstivraáirasat deattuhit earenomážit ahte sii atnet giela identitehtamearkan. Selle ja earát (2015) čállet ahte obbalaččat gávdno viehka unnán diehtu dehálaš beliid birra mat gusket sápmelaččaid borgárvuhtii, ja sii geahččalit čilget mii sápmelaččaid borgárvuohta lea. Sii guorahallet earret eará makkár identitehtamearkkat sápmelaččain leat, ja mitalit ahte eatnasat sis, geat leat čállán identitehta birra, leat ovttaoavilis ahte giella lea hui dehálaš identitehtamearka (Selle ja earát 2015: 211). Čáldettiin sámi čáppagirjjálašvuoda birra guorahallá Hirvonen (2016) man dehálaš sámeigiella lea leamaš sámi girječálliide, ja son lea gávnnašan ahte maiddá min áiggi čálliide sámeigiella lea mávssolaš identitehtamearka. Son čállá ahte maiddá ođđa buolvva ovddasteaddjit duođaštit

ahte sámeigiella lea sin váibmogiella (Hirvonen 2016: 507). Mu mielas dát lea ovdamearka mii sáhtta čilgejuvvot Bourdieua habitus-doahpaga vuodul. Giella lea habitusa oassi ja áidna autenttalaš vuohki mainna habitus sáhtta ovdanbuktojuvvot. Skum čilge giella oassin habitusas ná: «Gillii mii vurket máhtu iežamet servodaga ja kultuvrra birra ja máhttu man dárbbášit juohke beaivvi, fievrriduvvo buolvvaid čađa giella bokte» (Skum 2013: 9). Maiddá suohkanstivraáirasat geaid lean jearahallan, oaivvildit ahte sámeigiella lea dehálaš identitehtamearka ja giella mainna sii sáhttet ovdanbuktit iežaset autenttalaččat. Giellavuoigatvuodát eai guoskka dušše vejolašvuhtii geavahit giella maid olmmoš hálddaša buoremusat, muhto vuoigatvuhtii márkanastit iežas vásáhusaid.

6. Loahppa

Mu dutkančuolbma lei: Movt Guovdageainnu suohkanstivraáirasat ákkastallet sin giellageavaheami? Oaivvilditgo sii ahte politihkkariid giellaválljen váikkuha dasa man bures sii ovddastit iežaset jienasteddjiid? Jearahallamiid bokte lean gávnahan, ahte suohkanstivraáirasat leat válljen geavahit sámeigiella suohkanstivračoahkkimiin, danne go sámeigiella lea eaktun dasa ahte sii sáhttet ovdanbuktit iežaset jurdagiid servodaga birra ja iežaset kultuvrralaš vásáhusaid nu bures go vejolaš. Giella bokte sii čájehit maiddá oktavuoda jienasteddjiide. Sii maiddá atnet sámeigiella geavaheami eaktun dasa ahte sii sáhttet oassálastit politihkalaš stivremis nu bures go vejolaš. Sámeigiella geavaheapmi lea danne čielga eaktun demokratiijii. Politihkkarat geaid lean jearahallan, eai ane giella dušše gulahallan-gaskaoapmin, muhto oaivvildit maiddá ahte giella ja práksisat leat čadnojuvvon oktii. Dasa lassin giella guoddá ja ovdanbukta vásáhusmáhtu. Dieđu sin ákkastallama birra sáhtta geavahit jus sámeigiella áigu nannet almmolaš ja legitiimma giellan. Dát diehtu lea maiddá dárbbášlaš go galgá ákkastallat manne sámeigiella geavaheapmi hálddašangiellan lea dehálaš.

Giitosat

Giittán Aslak Johansen Gaupa, Mikkel Rasmus Logje ja Jan Idar Solbakkena giellaveahki ovddas ja Guovdageainnu Lagasrádio doaimmaheaddji Nils Martin Kristensena teknihkalaš veahki ovddas.

Gáldut

- Aikio-Puoskari, Ulla 2016: *Gullos sámegiella!* [Anár]: Sámediggi.
- Arendt, Hannah 1958: *The Origins of Totalitarianism*. Cleveland: The World Publishing Company.
- Bourdieu, Pierre 1980: *Le Sens pratique*. Paris: Les Editions de Minuit.
- Bourdieu, Pierre 1982: *Ce que parler veut dire. L'économie des échanges linguistics*. Paris: Librairie Arthème Fayard.
- Bowern, Claire 2010: Fieldwork in Contact Situations. – Raymond Hickey (doaimm.), *The Handbook of Language Contact*. Chichester: Blackwell Publishing. 340–358.
- Dannemark, Nils & Johansen, Yngve 2001: Ungdomsskoleelever og språkvalg i Finnmark i 1982/83 og 1998/99. – *Maal og Minne* 1: 41–63.
- Dannemark, Nils I. S. 2010: *Variasjon og mønster. Drag ved det norske talemålet til ein del barn i Guovdageaidnu*. Nákkosgirji (ph.d.), Gielladiehtaga instituhtta, Humaniora, servodatdiehtaga ja oahpaheaddjeoahpu fakultehta, Romssa universitehta.
- Eira, Inger Marie Gaup / Miggal-Niillasa Issát-Niillasa Inger Márjá 2004: *Sámegiella Davviriikkain. Stáhtus- ja domenačielggadeapmi. Sami language in Nordic countries. Status- and domain clarification. Samisk språk i Norden. Status- og domeneutredning*. Dieđut 4/2004. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Fishman, Joshua A. 1971: *Sociolinguistics*. Massachusetts: Newbury House.
- Fishman, Joshua A. 1991: *Reversing Language Shift. Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages*. Multilingual Matters 76. Clevedon: Multilingual Matters.
- Folkeskoleloven 1959: Lov av 10. april 1959 om folkeskolen.
- Guovdageainnu suohkan 2015: *Ekonomiijaplána 2016–2019 doaibmaprogrammain. Bušeahтта 2016*.
- Helander, Nils Øivind 1997: State Languages as a Challenge to Ethnicity in the Sami Land. – Hiroshi Shoji & Juha Janhunen (doaimm.), *Northern Minority Languages. Problems of Survival*. Senri Ethnological Studies 44. Osaka: National Museum of Ethnology. 147–159.
- Helander, Nils Øivind 2009: Samisk språk og samiske språkforhold – med særlig vekt på nordsamisk. – Tove Bull & Anna Riitta Lindgren (doaimm.), *De mange språk i Norge. Flerspråklighet på norsk*. Oslo: Novus. 125–139.

- Hirvonen, Vuokko 2016: Saamische Literatur. – Jürg Glauser (doaimm.), *Skandinavische Literaturgeschichte*. Stuttgart: J. B. Metzler Verlag. 488–507.
- Huss, Leena 1999: *Reversing Language Shift in the Far North. Linguistic revitalization in Northern Scandinavia and Finland*. Acta Universitatis Upsaliensis Studia Uralica Upsaliensia 31. Uppsala: Uppsala University.
- Jacobsen, Jógvan í Lon 2008: *Álvaratos, who cares? Ein samfelagsmálvísindalig kanning av hugburði og nýtslu av tøkuorðum og nýggjum orðum í føroyskum*. Nákkosgirji (dr.philos.), Universitetet i Bergen.
- Kautokeino kommunestyre 1981: *Møtebok for Kautokeino kommunestyre*, møte-dato 18. og 21.12.1981.
- Kautokeino kommunestyre 1982: *Møtebok for Kautokeino kommunestyre*, møte-dato 11.2.1982.
- Keskitalo, Alf Isak 1981: The Status of the Sami Language. – Einar Haugen & J. Derrick McClure & Derick Thomson (doaimm.), *Minority Languages Today. A selection from the papers read at the First International Conference on Minority Languages held at Glasgow University from 8 to 13 September 1980*. Edinburgh: University Press. 152–162.
- Kirke- og undervisningsdepartementet 1987: *Mønsterplan for grunnskolen*. Oslo: Aschehoug.
- Lindgren, Anna-Riitta 2010: Modernisation and small languages – fatal language sociological delay? – Helena Sulkala & Harri Mantila (doaimm.), *Planning a new standard language. Finnic minority languages meet the new millennium*. Studia Fennica Linguistica 15. Helsinki: The Finnish Literature Society. 74–94.
- Münkler, Herfried & Münkler, Marina 2016: *Die neuen Deutschen. Ein Land vor seiner Zukunft*. Berlin: Rowohlt.
- Nickel, Klaus Peter & Sammallahti, Pekka 2011: *Nordsamisk grammatikk*. Kárás-johka: Davvi Girji.
- O'Reilly, Karen 2005: *Ethnographic Methods*. London: Routledge.
- Opplæringslova 1998: Lov om grunnskolen og den vidaregåande opplæringa. 17.7.1998 nr. 61. <<https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1998-07-17-61>> (19.1.2017).
- Rasmussen, Torkel 2005: *Jávohuvvá ja ealáska. Davvisámegiela giid demografija ja buolvvaidgaskasaš sirdáseapmi Norggas ja Suomas*. Sáme giela váldofágadutkamuš, Sámi ossodat, Humanisttalaš fakultehta, Romssa Universitehta.

- Ravna, Ellen 2000: *Raporta. Iskkadeapmi sámegiela geavaheami birra. Rapport. Undersøkelse om bruk av samisk språk*. Deatnu: SEG (Sámi Ealáhus- ja Guorahallanguovddáš).
- Regjeringen.no 2014: *Samelovens språkregler og forvaltningsområdet for samisk språk 2014*. <<https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/samiske-sprak/samelovens-sprakregler-og-forvaltningsom/id633281/#1>> (15.12.2017).
- Safran, William 2010: Political Science and Politics. – Joshua A. Fishman & Ofelia García (doaimm.), *Handbook of Language & Ethnic Identity. Volume 1. Disciplinary & Regional Perspectives*. Oxford: University Press. 49–69.
- Sáгат 21.1.1978: Etter forslag fra Guovdagæino sámiiid særvi: Samisk blir «offisielt» språk i Kautokeino? – *Sáгат 21.1.1978*: 1 & 11.
- Sámediggi 2018: *Sámegielaidd hálddašanguovlu*. <<https://www.samediggi.no/Balvalusat2/Giella>> (30.5.2018).
- Sámiálbmot listu 1979: *Programma. Gielddaválgi Guovdageainnus 1979*.
- Selle, Per & Semb, Anne Julie & Strømsnes, Kristin & Nordø, Åsta Dyrnes 2015: *Den samiske medborgeren*. Oslo: Cappelen.
- Skogvang, Susann Funderud 2002: *Samerett. Om samenes rett til en fortid, nåtid og framtid*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Skum, Marja-Kristin 2013: *Giellamolsun sámii boazodoalus. Språkbyte inom renskötelsen*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Skutnabb-Kangas, Tove 2010: Education of Indigenous and Minority Children. – Joshua A. Fishman & Ofelia García (doaimm.), *Handbook of Language & Ethnic Identity. Volume 1. Disciplinary & Regional Perspectives*. Oxford: University Press. 186–204.
- Stordahl, Vigdis 1996: *Same i den moderne verden*. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Todal, Jon 1998: Minorities within a Minority. Languages and the School in the Sami Areas in Norway. – *Language, Culture and Curriculum* 11 (3): 354–366.
- Todal, Jon 2002: «-jos fal gáhttet gollegielat». *Vitalisering av samisk språk i Noreg på 1990-talet*. Nákkosgirji (dr.art.), Humanisttalaš fakultehta, Romssa universitehta.
- Todal, Jon 2007: *Samisk språk i Svahken sijte. Sørsamisk vitalisering gjennom barnehage og skule*. Dieđut 1/2007. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Utdanningsdirektoratet 2007: *Læreplan i morsmål for språklige minoriteter (NOR8-01)*. <<https://www.udir.no/kl06/NOR8-01>> (10.1.2017).

Utdanningsdirektoratet 2013a: *Dárogiella ohppiide geain lea sámegiella vuosttašgiellan - oahppoplána (NOR3-03)*. <<https://www.udir.no/kl06/NOR3-03?lplang=http://data.udir.no/kl06/sme>> (11.5.2018).

Utdanningsdirektoratet 2013b: *Sámegiella nubbingiellan oahppoplána (SAS1-04)*. <<https://www.udir.no/kl06/SAS1-04?lplang=http://data.udir.no/kl06/sme>> (11.5.2018).

Aarsæther, Finn 2013: Flerspråklighet i forskning, lovverk og læreplaner. – Vibeke Bjarnø & Mette Elisabeth Nergård & Finn Aarsæther (doimm.), *Språklig mangfold og læring*. Oslo: Gyldendal. 36–70.

Language and democracy. Factors impacting the language choices of local politicians of the Guovdageaidnu Municipal Council

The municipality of Guovdageaidnu has been a part of the Sámi language administration district since the district was established in 1992. In December 1981, the municipal council decreed to make arrangements to further the use of the Sámi language in municipality administration, and make it possible to use both Sámi and Norwegian languages during municipal council meetings. Consequently, on February 1982, the municipality employed an interpreter, in order to facilitate the use of both languages. Today, a majority of the elected members of the municipal council give their speeches in council meetings in Sámi, and all speeches are interpreted from Sámi or Norwegian into the other language.

The aim of this research is to examine how some of the elected members evaluate the use of the Sámi language in the municipal council. Eight members of the 2011–2015 council were interviewed for this study. Pierre Bourdieu's concepts *habitus* and *langue légitime* and Hannah Arendt's discussion of the situation of ethnic minorities within the national state are used as the theoretical framework for contextualising the data collected. All the interviewees expressed a very positive view of the use of Sámi as a language of administration and governing, emphasising that this usage strengthens the position of the Sámi language within all domains in society, and increases the prestige of the language.

Keywords: official language, democracy, heart language, sociology of language, Guovdageaidnu, Sámi language

NILS DANNEMARK

Sámi University of Applied Sciences

nils.dannemark@samiskhs.no

